

Drawing Knowledge Map & Skills of the Librarians Based on Max Weber's Ideal Type Model: A Case Study

Zahra Jafarzadeh Kermani*

PhD in Knowledge and Information Science; Assistant Professor;
ImamReza International University; Mashhad, Iran;
Email: jafarzadeh@imamreza.ac.ir

Maryam Andalib

Master in Knowledge and Information Science; Librarian in Akbar
Children's Hospital; Mashhad, Iran Email: AndalibM3@mums.ac.ir

Received: 09, Jul. 2022

Accepted: 13, May 2023

Abstract: Knowledge map is a knowledge management tool, through which information about the location of knowledge deployment and knowledge resources ranging from people possessing knowledge, documents, and databases is given to the organization's users. Knowledge map determines the expertise and knowledge required by people with the location of its deployment in the organization. The main purpose of this study was to map the knowledge and skills of the librarians of Astan Quds Razavi central library based on Max Weber's Ideal Type Model.

This study was of applied form and its procedure was descriptive-analytic survey. The population included 39 librarians working at the central library of Astan Quds Razavi with an Associate degree in Knowledge and information science and had a librarian position. Researcher's made questionnaire was used as the data collection instrument with a return rate of 100 percent. In addition to the questionnaire, the checklist created by Shamsi (2012) was used by the researcher in order to collect data.

The findings showed that in the librarians' general skills section, the highest mean was of administrative abilities such as office automation, text editing ability, etc. (mean 2.53), and language skills (mean 1.03), accounting (mean 0.55) and computer (mean 2.33). In examining the specialized knowledge and skills required of the librarians of different sections of the central library of Astan Quds Razavi, it was found that the librarians had the knowledge and skills needed to work in the study halls sections (3.89 on average), and the library (with an average of 3.89). Also found library circulation (4.2), membership (mean 3.77), cataloging (mean 3.42), collection (mean 3.25) and audiovisual mean (mean 3.79), and librarians have a knowledge vacuum for working in the digital library

**Iranian Journal of
Information
Processing and
Management**

**Iranian Research Institute
for Information Science and Technology
(IranDoc)**

ISSN 2251-8223

eISSN 2251-8231

Indexed by SCOPUS, ISC, & LISTA

Vol. 39 | No. 1 | pp. 5-30

Autumn 2023

<https://doi.org/ijpm.39.1>

* Corresponding Author

(2.63 average) and stencils (1.68 average).

Findings from the Librarian Knowledge and Skills Index based on the Ideal Model showed that most librarians (22) were in Type 1 (High Knowledge and Skills). Also found that none of the librarians are in Type 2 (high knowledge and low skill), but 12 in Type 3 (low knowledge and high skill), and 5 in Type 4 (low knowledge and skill).

Keywords: Drawing Knowledge Map, Max Weber Type Ideal Model, Librarian, Astan Qods Central Library

ترسیم نقشه دانش و مهارت کتابداران بر اساس مدل ایده آل تیپ ماکس وبر: مطالعه موردی

زهرآ جعفرزاده کرمانی

دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی؛ استادیار؛
گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی؛
دانشگاه بین‌المللی امام رضا (ع)؛ مشهد، ایران؛
پدیده‌آور رابط jafarzadeh@imamreza.ac.ir

مریم عندهلیب

کارشناسی ارشد مدیریت اطلاعات؛
کتابدار بیمارستان کودکان اکبر؛ مشهد، ایران؛
AndalibM3@mums.ac.ir

مقاله برای اصلاح به مدت ۴۹ روز نزد پدیدآوران بوده است.

پذیرش: ۱۴۰۲/۰۲/۲۳

دریافت: ۱۴۰۱/۰۴/۱۸

تشریح علمی | رتبه بین‌المللی
پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران
(ایرانداک)

شاپا (چاپی) ۲۲۵۱-۸۲۲۳

شاپا (الکترونیکی) ۸۲۳۱-۲۲۵۱

نمونه در SCOPUS، ISI، LISTA و

jipm.irandoc.ac.ir

دوره ۳۹ | شماره ۱ | صص ۳۰-۵

پاییز ۱۴۰۲

<https://doi.org/jipm.39.1>

چکیده: نقشه دانش یک ابزار مدیریت دانش است و از طریق آن به کاربران سازمان، اطلاعاتی در خصوص محل استقرار دانش و منابع دانشی اعم از افراد صاحب دانش، اسناد و منابع و پایگاه‌های اطلاعات داده می‌شود. نقشه دانش تخصص‌ها و دانش مورد نیاز افراد را با محل استقرار آن در سازمان مشخص می‌کند. از این رو، هدف اصلی پژوهش حاضر ترسیم نقشه دانش و مهارت کتابداران کتابخانه مرکزی «آستان قدس رضوی» بر اساس مدل ایده‌آل تیپ «ماکس وبر» است.

پژوهش حاضر کاربردی و از نظر روش، پیمایشی است. جامعه پژوهش، کتابداران کتابخانه مرکزی «آستان قدس رضوی» است که در مقاطع کاردانی، کارشناسی، کارشناسی ارشد و یا دکتری در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی تحصیل نموده و دارای حکم کتابدار بودند. به دلیل حجم پایین نمونه (۳۹ نفر)، پژوهش به صورت سرشماری انجام گرفت و درصد بازگشت پرسشنامه ۱۰۰ درصد بود. داده‌های مورد نیاز پژوهش به وسیله سیاهه وارسی «شمسی» (۱۳۹۱) و پرسشنامه محقق‌ساخته تأیید روایی و پایایی ابزار گردآوری داده‌ها با استفاده از روش اعتبار محتوا و آلفای کرونباخ (۰/۹) گردآوری گردید و با استفاده از آمار توصیفی و به کمک نرم‌افزار «اس‌پی‌اس‌اس» ۲۳ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. «مهارت‌های عمومی» کتابداران کمتر از حد متوسط (۳)، با مقدار (۱/۶۱) است و بیشترین مهارت آن‌ها در «توانایی‌های اداری» (۲/۵۳) است. همچنین،

نتایج حاکی از آن بود که دانش و مهارت تخصصی کتابداران بالاتر از حد متوسط (۳/۳۳) است که بیشترین میزان آن مربوط به فعالیت‌های بخش «گردش کتاب» (۴/۲) است. یافته‌های منتج از نقشه دانش و مهارت کتابداران بر اساس مدل ایده‌آل تیپ نشان داد که بیشتر پاسخ‌دهندگان (۲۱ نفر) در تیپ ۱ قرار دارند، که به معنای دانش و مهارت بالای آن‌هاست. در مقابل، به دلیل رسمی و با سابقه بودن کتابداران، هیچ‌یک از پاسخ‌دهندگان در تیپ ۲ که نشان‌دهنده مهارت کم و دانش بالاست، قرار نگرفته بودند. همچنین ترسیم نقشه دانش نشان داد که ۱۲ نفر در تیپ ۳ که نشان‌دهنده مهارت بالا و دانش کم است، قرار گرفتند. در تیپ ۴ نیز که بیانگر مهارت و دانش کم است، ۵ نفر قرار گرفتند. انتظار می‌رود کتابدارانی که در این تیپ قرار می‌گیرند نسبت به ارتقای سطح دانش مورد نیاز برای ادامه‌ی ارائه خدمت در سمت پیشین خود و جلوگیری از حذف رقابتی اقدام نمایند. همچنین از مدیران انتظار می‌رود که بستری لازم را برای ارتقای سطح دانش مورد نیاز کتابداران بخش‌های مختلف ایجاد کنند.

کلیدواژه‌ها: ترسیم نقشه دانش، مدل ایده‌آل تیپ ماکس وبر، کتابداران، کتابخانه مرکزی سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی

۱. مقدمه و بیان مسئله

دانش منبعی بی‌پایان و کلیدی است و امروزه، مدیریت دانش به موضوعی قابل توجه در سازمان‌ها تبدیل شده است. در بین سازمان‌های مختلف، کتابخانه‌ها کتابدارانی دارند که دارای دانش، مهارت و تجارب زیاد در زمینه کتابداری و امور کتابخانه‌ها هستند. آن‌ها تجارب مذکور را در دوران تحصیل، آموزش‌های ضمن خدمت یا در اثر تجربه آموخته‌اند، از این‌رو این سرمایه‌های فکری باید استخراج و مدیریت شوند. مدیران کتابخانه‌ها باید برای شناسایی، کسب، خلق، سازماندهی، اشاعه، استفاده، حفظ و روزآمدی دانش در کتابداران، به وسیله مدیریت دانش برنامه‌ریزی کنند تا بتوانند زمینه‌هایی را که کتابداران در آن‌ها خلأ دانشی دارند، شناسایی و با استفاده از راهکارهای مختلف کسب، جذب و به‌کارگیری دانش از جمله دوره‌های آموزشی، کارگاه‌های مختلف، گروه‌های دانشی و غیره آن‌ها را برطرف نمایند. از سوی دیگر، کتابداران در مهارت‌هایی که در آن‌ها در سطح مطلوبی هستند، بتوانند از طریق شناسایی، به‌کارگیری، اشاعه، حفظ و روزآمدی موجبات استفاده و انتقال این دانش را فراهم آورند. این خود منجر به بهره‌وری دانش در سازمان می‌شود.

نقشه دانش^۱ یک ابزار مدیریت دانش است و از طریق آن به کاربران سازمان، اطلاعاتی در خصوص محل استقرار دانش و منابع دانشی اعم از افراد صاحب دانش، اسناد و منابع و پایگاه‌های اطلاعات داده می‌شود. به‌طور کلی، می‌توان گفت که نقشه دانش تخصص‌ها و دانش مورد نیاز افراد را با محل استقرار آن در سازمان مشخص می‌کند، و نقشه‌های دانش با شکل‌دهی بانک‌های اطلاعاتی دانش کارمندان، و سنجش سطح دانش آنان در زمینه‌های مختلف، سازمان را در ایجاد کامل‌ترین تیم ممکن برای انجام پروژه‌ها و یا حل مسئله خاص یاری می‌دهند (دیلمقانی ۱۳۸۸).

ترسیم نقشه دانش به معنای مصورسازی است، تا به‌واسطه آن درک درستی از ساختار اطلاعات و توسعه محیط‌های اطلاعاتی در مقیاسی وسیع به‌دست آید. نقشه‌های دانش در اشکال مصورسازی شبکه، نقشه‌های درختی یا نقشه‌های خاص مانند ساختار نتایج جست‌وجو وجود دارند (Mutschke et al. 2014). نقشه باید منبع، ساختار، جریان و غرقه‌های دانش را در درون یک سازمان مشخص کند. نقشه به این ترتیب، نقش یک کمک‌ناوبری پویا، برای دانش صریح و ضمنی سازمانی ایفا می‌کند (Gogoi, Barooah & Pranab 2021). از جمله روش‌هایی که می‌توان دانش و مهارت کارکنان را شناسایی نمود، مدل ایده آل تیپ^۲ یا تیپ ایده آل است. در بسیاری از منابع و مراجع، از مدل ایده آل تیپ به‌منزله یک روش تحقیق یا ابزار تجزیه و تحلیل نام برده شده است (چشمه‌سهرابی و شمسی شاه‌ولد علیائی ۱۳۹۳). این روش اگرچه به روش‌شناسی «ماکس وبر»^۳ معروفیت دارد و تاکنون بسیار مورد استفاده قرار گرفته است، اما باید اشاره کرد که این مفهوم توسط جامعه‌شناسان دیگری همچون «کارل مارکس»^۴ (۱۸۶۲) و «امیل دورکیم»^۵ (۱۸۹۳) نیز استفاده شده است. ایده آل تیپ «وبر» که در کتاب «اخلاق پروتستانی و روح سرمایه‌داری»^۶ او آمده، یک فرضیه نیست، بلکه راهنمایی برای طرح فرضیه‌ها و مجموعه‌ای از مفاهیم منسجم ضروری برای بیان حقایق است. در بسیاری از منابع و مراجع از ایده آل تیپ به‌منزله یک روش تحقیق یا ابزار تجزیه و تحلیل نام برده شده و در تحقیقات کیفی حوزه‌های جامعه‌شناسی، تاریخ، و اقتصاد از این روش به‌خوبی استفاده شده است (چشمه‌سهرابی ۱۳۸۷).

1. Knowledge map

2. Ideal type

3. Max Weber

4. Karl Marx

5. Emil Durkheim

6. The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism

در تیپ ایده‌آل سعی محقق، بازسازی مفهومی و ذهنی و نظری واقعیت است. تیپ ایده‌آل میانگین یا حد وسط یک چیز نیست، بلکه خصلت ذاتی یک پدیده است (دلپسند ۱۳۹۱).

تیپ ایده‌آل چگونه ساخته می‌شود؟

ابزارهای این تیپ از واقعیت، تصویری را ارائه می‌دهند که در تاریخ و یا جامعه قابل مشاهده است و ۴ پروسه دارد:

الف) متفاوت: این پروسه برآمده از آگاهی باقیمانده‌هایی است که از تجربه عمومی غیرمتفاوت ناشی می‌شود.

ب) منسجم: این پروسه اجزای تجربیات را به‌طور نظام‌مند جمع می‌کند که متفاوت از همدیگر هستند و می‌توان به هر چیز دیگری به شیوه‌های گوناگون آن را مرتبط کرد.

ج) انتزاعی: این پروسه به‌وسیله مقوله‌بندی و عینیت‌های خاص و شناخته‌شده به عنوان وجهه‌های کیفی موفقیت متفاوت بسیار متمایز می‌شود.

د) عمومی‌سازی: این پروسه شامل تعداد زیادی از تجربیات است که معانی مهم را در بر می‌گیرد. بنابراین به‌وسیله تجربه اضافی تغییر نمی‌کند (زارع و فتحی ۱۳۹۳).

کتابخانه «آستان قدس رضوی» که یکی از بزرگ‌ترین و مجهزترین و غنی‌ترین کتابخانه‌های خاورمیانه است، با ترسیم نقشه دانش و مهارت کتابداران شاغل در ادارات مختلف خود می‌تواند این سازمان را در تصمیم‌گیری کارآمد یاری نماید؛ به‌طوری که مزیت‌های رقابتی بیشتری را در مقایسه با کتابخانه‌های بزرگ دنیا و خاورمیانه کسب نماید. برای رسیدن به این هدف، با ترسیم نقشه دانش و مهارت کارکنان می‌توان به خلأها و انباشت‌های دانشی کتابداران پی برد و برای مدیریت بهتر کتابخانه برنامه‌ریزی کرد. اما آنچه مسلم است اینکه تاکنون پژوهش‌هایی که به این مهم پرداخته باشند، انگشت‌شمارند. پژوهش حاضر بر آن است تا دریابد نقشه دانش و مهارت کتابداران شاغل در کتابخانه مرکزی «آستان قدس رضوی» به چه صورت است و چگونه می‌توان آن را ترسیم نمود.

هدف اصلی مقاله، ترسیم دانش و مهارت کتابداران کتابخانه مرکزی «آستان قدس رضوی» است. بر این اساس ۳ سؤال زیر مطرح می‌شود:

۱. ترسیم نقشه دانش و مهارت کتابداران کتابخانه مرکزی «آستان قدس رضوی» به چه

صورت است؟

۲. تا چه میزان کتابداران کتابخانه مرکزی «آستان قدس رضوی» از دانش و مهارت‌های

عمومی و اداری (کامپیوتر، اینترنت، حسابداری، زبان و غیره) برخوردار هستند؟

۳. تا چه میزان کتابداران کتابخانه مرکزی «آستان قدس رضوی» از دانش و مهارت‌های

تخصصی برخوردار هستند؟

۲. پیشینه‌های پژوهش

پیشینه نظری

◆ نقشه دانش

نقشه‌برداری دانش یکی از مهم‌ترین روش‌ها در زمینه مدیریت دانش است. یک نقشه از اطلاعات، سرمایه فکری شرکت را به صورت دیداری نشان می‌دهد. نقشه دانش به بهره‌داران در ارزیابی اینکه اطلاعات ضروری در کجا قرار دارند، چگونه حرکت می‌کنند، و نیز در یافتن هر چالش یا شکافی کمک می‌کنند (Edrawmind 2023). یک نقشه دانش به شما اجازه می‌دهد که شکاف‌های دانش را شناسایی کرده و به جریان دانش کمک کنید.

نقشه‌های دانش برای سازمان‌هایی که می‌خواهند توانایی خود را در مدیریت دانش افزایش دهند تا اشتراک دانش کلی و قابلیت‌های انتقال دانش بین کارمندان و تیم‌ها بهبود یابد، ایده آل است (Brown 2022).

نقشه دانش مجموعه‌ای از فهرست‌ها، (نقشه‌های) گرافیکی از حاملان دانش، مکان‌های دانش، منابع دانش، ساختار دانش و یا استفاده‌کنندگان (کاربران) دانش است که افراد را قادر می‌سازد تا توسط آن دانشکاران، محل استقرار دانش، ساختار دانش و کاربرد دانش را تشخیص داده و پیدا کنند (افرازه ۱۳۸۴).

◆ ترسیم نقشه دانش

ترسیم نقشه دانش فرایندی است که با آن سازمان‌ها می‌توانند دارایی‌های دانشی درون سازمان (افراد، فرایندها، محتوا و فناوری) را شناسایی کنند. این فرایند سازمان را قادر می‌سازد تا تخصص موجود در درون سازمان را به گونه‌ای مؤثر به کار گیرد، و موانع و محدودیت‌های رسیدن به اهداف و مقاصد راهبردی سازمان را شناسایی کند. ترسیم

نقشه دانش یک نقشه راه برای تعیین محل اطلاعات مورد نیاز ایجاد می‌کند تا مستقل از منبع و شکل اطلاعات، بهترین استفاده از منابع صورت گیرد. بنابراین، شکل نقشه دانش براساس راهبرد دانشی سازمان متفاوت است. اگر راهبرد دانشی سازمان بر استفاده مجدد از دانش آشکار تمرکز کند، نقشه دانش با مواردی از دانش آشکار مانند اسناد اصلی، محتویات اینترنت و داده‌های مربوط به مبادلات با مشتریان، و مانند آن‌ها پر خواهد شد. از طرف دیگر، اگر سازمان بر افزایش قابلیت‌های افراد تمرکز کند، نقشه دانش بیشتر شامل دانش نهان، مانند مهارت (دانش فنی) و شبکه اجتماعی و مانند آن خواهد بود. نقشه دانش ممکن است اشکال مختلف داشته باشد و از یک نمایش تصویری گرفته تا فهرست کتاب‌های راهنمای تجاری، نقشه مفهوم یا عناوین مرتبط، فهرست‌های موجودی دانش، یا یک ماتریس از دارایی‌های دانش در مقابل فرایندهای تجاری اصلی متغیر باشد (Yang et al. 2013).

بر اساس نظر «بوگاچو» فرایند تدوین نقشه دانش شامل مراحل زیر است:

- ◇ تعیین و شناسایی: وظایف شغلی، انواع موجودیت‌های اصلی، انواع منابع اصلی، ویژگی‌ها و ارتباطات بین موجودیت‌ها و منابع و وظایف؛
- ◇ تدوین نقشه، یکپارچه‌سازی و تلفیق منابع داده‌های موجود؛
- ◇ تشخیص و تکمیل فاصله‌ها و خلأها؛
- ◇ استفاده از نقشه‌های موضوعی به منظور پیاده‌سازی نقشه دانش سازمانی (Bogachev 2007 نقل در دیلمقانی ۱۳۸۸).

پیشینه تجربی

مرور پژوهش‌های مرتبط با نقشه دانش حاکی از آن است که بسیاری از پژوهش‌های فارسی و لاتین به ترسیم نقشه دانش در حوزه علم‌سنجی پرداخته‌اند. این امر نشانگر علاقه پژوهشگران به این حوزه جدید و کاربردی و بیانگر نیاز سازمان‌ها و مؤسسات به نقشه دانش است. در پژوهش حاضر، فقط مقالات لاتین سال‌های ۲۰۲۲ و ۲۰۲۳ بررسی شده و از مقالات فارسی هم فقط سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ مدنظر بوده است. در آن سوی مطلب، تعداد کمی از پژوهش‌ها به ترسیم نقشه دانش در حوزه مدیریت دانش شخصی پرداخته‌اند. از این رو، پیشینه پژوهش را می‌توان به دو بخش ترسیم نقشه دانش در حوزه علم‌سنجی، و ترسیم نقشه دانش در حوزه مدیریت دانش شخصی تقسیم کرد.

«فنگ» در پژوهشی با عنوان «تصمیم‌گیری حاکمیت جامعه براساس نقشه دانش»، مقالات کنفرانس‌ها، روزنامه‌ها، کتاب‌های سال، پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری و در مجموع، ۲۴۹۰ مقاله را در حوزه علم‌سنجی بررسی کرده، و براساس تابع تصمیم‌گیری نقشه دانش، تحقیق و تکامل حاکمیت جامعه در چین را تجزیه و تحلیل می‌کند. وی در مقاله خود تکنولوژی‌ها و روش‌های شناسایی نهادها، ساخت نقشه دانش، تجزیه و تحلیل خوشه‌ای و ساخت مدل تصمیم‌گیری را معرفی می‌کند. مقاله وی جهت‌دهی و حمایت نظری را برای تحقیق و توسعه ساخت‌وساز و حاکمیت جامعه در چین در آینده را فراهم می‌کند (Feng 2023). در بین مقالات فارسی که به ترسیم نقشه دانش در حوزه علم‌سنجی پرداخته‌اند، «ابوالقاسم مسلمان» و همکاران در پژوهشی با عنوان «ترسیم نقشه موضوعی کووید ۱۹ در ایران: مورد مطالعه شبکه اجتماعی اینستاگرام» به ترسیم نقشه دانش در حوزه کووید ۱۹ پرداختند. یافته‌های آن‌ها حاکی از آن بود که هشتگ‌هایی با موضوع علایم کرونا، بیماری کرونا، تجهیزات پزشکی، تغذیه در دوران کرونا، کادر درمان، درمان کرونا، استان‌های درگیر بیماری و شکست کرونا جزء محبوب‌ترین و پر استفاده‌ترین هشتگ‌ها بوده‌اند (۱۴۰۲). در همین حوزه «صیامی، عموقین و محمدی» با استفاده از مدارک نمایه شده در پایگاه «وب آو ساینس»^۱ و پژوهش خود تحت عنوان «ترسیم نقشه تولیدات علمی در حوزه کاربرد بازاریابی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی» به ترسیم نقشه علمی و تحلیل خوشه‌ای پژوهش‌های منتشرشده در حوزه پژوهش‌های کاربرد بازاریابی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی پرداختند. یافته‌های آن‌ها نشان داد که کلیدواژه‌های «بازاریابی» با فراوانی ۹۴، «بازاریابی کتابخانه‌ای» با فراوانی ۵۷، «کتابداری» با فراوانی ۵۴، و «رسانه‌های اجتماعی» با فراوانی ۵۳ بیشترین هم‌رخدادی را میان متون مورد مطالعه داشته‌اند (۱۴۰۱). در همین راستا «ورناصری» و همکاران با توجه به رشد روزافزون تولیدات علمی در حوزه طب سنتی، در پژوهش خود با عنوان «ترسیم نقشه دانش تولیدات علمی طب سنتی دانشمندان ایرانی در وب آو ساینس» به تحلیل موضوعات انتشارات علمی حوزه طب سنتی دانشمندان ایرانی پرداختند (۱۴۰۱).

مرور پژوهش‌های مرتبط با مدیریت دانش شخصی نیز حاکی از آن است که شمار

کمی از پژوهش‌ها به ترسیم نقشه دانش در این حوزه پرداخته‌اند. برای نمونه، «فانگ»^۱ و همکاران در پژوهشی با عنوان «ساخت نقشه دانش مبتنی بر استخراج قوانین مرتبط با فرکانس‌های تعامل و ردیابی دانش برای پاک‌سازی قوانین» به ترسیم نقشه دانش برای درک مفاهیم و کمک به یادگیری دانش‌آموزان پرداخته‌اند (Fang et al. 2023).

در مقالات فارسی فقط دو پژوهش داخلی به مدیریت دانش شخصی با تأکید بر ترسیم نقشه دانش در این رشته پرداخته‌اند. یکی از آن‌ها پایان‌نامه «عندلیب» (۱۳۹۸) است که مقاله حاضر مستخرج از آن است، و دیگری پایان‌نامه «شمسی» (۱۳۹۱) با عنوان «ترسیم نقشه دانش و مهارت کتابداران کتابخانه‌های دانشگاه اصفهان، با استفاده از مدل ایده‌آل تیپ ماکس وبر و رتبه‌بندی شغلی» است. یافته‌های پژوهش وی حاکی از آن است که میزان دانش و مهارت‌های عمومی کتابداران شامل کامپیوتر، اینترنت، حسابداری، زبان، و توانایی‌های اداری کمتر از حد مطلوب است. این کتابداران از نظر دانش و مهارت‌های تخصصی در زمینه‌های مجموعه‌سازی، فهرست‌نویسی و رده‌بندی، ثبت و آماده‌سازی منابع، امانت، مرجع، مهارت‌های ارتباطی، مدیریت، فناوری اطلاعات، ساختمان و تجهیزات کتابخانه، و اخلاق کتابداری در سطح مطلوبی قرار دارند و در زمینه‌های نمایه‌سازی، چکیده‌نویسی، آموزش و اطلاع‌رسانی، و علم‌سنجی پایین‌تر از سطح مطلوب هستند. بر این اساس، نیازهای آموزشی عمومی کتابداران شامل کامپیوتر، حسابداری، زبان، و توانایی‌های اداری و نیازهای تخصصی آنان شامل فناوری اطلاعات با تأکید بر آموزش پایگاه‌های اطلاعاتی و اینترنت، نمایه‌سازی، چکیده‌نویسی، علم‌سنجی، مباحث روز کتابداری، مدیریت، آموزش و اطلاع‌رسانی، و ساختمان و تجهیزات است.

۳. روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع کاربردی و از منظر ماهیت و روش آن پیمایشی است. «چک و اسکات» اعتقاد دارند که تحقیق پیمایشی به‌عنوان «جمع‌آوری اطلاعات از نمونه‌ای از افراد از طریق پاسخ‌های آن‌ها به سؤالات» تعریف می‌شود (Check & Schutt 2012) نقل در (Ponto 2015). «سینگلتون و استرایتس»^۲ نیز معتقدند که این نوع تحقیق، روش‌های مختلفی را برای استخدام شرکت‌کنندگان، جمع‌آوری داده‌ها و استفاده از روش‌های مختلف ابزار دقیق به‌دست می‌دهد، تحقیق پیمایشی می‌تواند از راهبردهای تحقیق کمی (به‌عنوان

1. Fang

2. Singleton & Straits

مثال، استفاده از پرسشنامه با موارد دارای رتبه‌بندی عددی)، راهبردهای تحقیق کیفی (مثلاً استفاده از سؤالات باز) یا هر دو راهبرد (به‌عنوان مثال، روش‌های ترکیبی) استفاده کند (Singleton & Straits 2009 نقل در Ponto 2015). در تحقیق حاضر از هر دو راهبرد (روش ترکیبی) استفاده شده است. جامعه پژوهش حاضر تمامی کتابداران کتابخانه مرکزی «آستان قدس رضوی» بود (شام دکتری ل ۳۹ نفر) که با حکم کتابدار مشغول به کار بوده و دارای تحصیلات دانشگاهی در رشته کتابداری و علم اطلاعات و دانش‌شناسی در یکی از مقاطع کاردانی، کارشناسی، کارشناسی ارشد و یا دکتری بودند. جامعه پژوهش، لیست ۴۵ نفره دریافتی از معاونت کتابخانه عمومی است. از این افراد تعداد ۶ نفر که رشته تحصیلی غیرمرتبط (غیرکتابداری) داشتند، از جامعه آماری حذف شدند. به دلیل حجم پایین نمونه (۳۹ نفر)، نمونه‌گیری انجام نگرفت و پژوهش به صورت سرشماری انجام شد و درصد بازگشت پرسشنامه ۱۰۰ درصد بود.

به‌منظور گردآوری داده‌های لازم برای پاسخ‌گویی به پرسش‌های پژوهش، از دو ابزار پرسشنامه محقق‌ساخته، شامل چهار بخش استفاده شد. بخش اول اطلاعات جمعیت‌شناختی، بخش دوم که به صورت سؤالات باز بود، شامل سوابق تحصیلی، پژوهشی، آموزشی و کاری پاسخ‌دهندگان، بخش سوم، مهارت‌های عمومی (شامل ۲۶ گویه)، و بخش چهارم، مهارت‌های تخصصی پاسخ‌دهندگان (شامل ۷۷ گویه) بود. در بخش سوم و چهارم از طیف پنج‌ارزشی «لیکرت» استفاده شد.

ابزار دوم پژوهش، سیاهه واری «شمسی» (۱۳۹۱) بود که از آن به‌منظور تجزیه و تحلیل داده‌های پرسشنامه استفاده شد. براساس این سیاهه واری برای مجموع دانش و مهارت، ۲۰۰ امتیاز در نظر گرفته شد:

الف) دانش (۱۰۰ امتیاز): شامل تحصیلات، شرکت در دوره‌های آموزشی، سوابق تدریس (تدریس در کارگاه‌ها و آموزش کارورزان) و سوابق پژوهشی (کتاب، مقاله، کنفرانس و طرح پژوهشی).

ب) مهارت (۱۰۰ امتیاز): که شامل مهارت‌های عمومی، مهارت‌های تخصصی، سنوات خدمت در هر بخش، مسئولیت اجرایی مدیریتی (معاونت کتابخانه، مسئولیت بخش و دفتر و غیره) و مسئولیت در همایش‌ها بود.

برای هر حوزه دانش کتابداری، کتابداران مورد ارزیابی قرار گرفتند و امتیاز دانش و مهارت هر فرد جداگانه محاسبه شد. در این پژوهش از روش روایی صوری و محتوایی

طبق نظر استاد راهنما بهره گرفته شد. پایایی پرسشنامه نیز به کمک آلفای کرونباخ مورد ارزیابی قرار گرفت و عدد (۰/۹) به دست آمد که حاکی از پایایی بالای پرسشنامه بود. تجزیه و تحلیل داده‌ها از طریق نرم‌افزار آماری «اس‌پی‌اس‌اس» نسخه ۲۳ صورت گرفت که در سطح توصیفی با استفاده از جداول توزیع فراوانی، درصد فراوانی و میانگین برای تحلیل داده‌ها استفاده شد. همچنین نقشه دانش و مهارت کتابداران بر اساس مدل ایده‌آل تیپ «ماکس ویر» ترسیم گردید.

۴. یافته‌های پژوهش

اطلاعات جمعیت‌شناختی

با توجه به اطلاعات جمعیت‌شناختی بیشتر پاسخ‌دهندگان مرد هستند (۵۱/۳ درصد)، و بیشترین نوع استخدام، رسمی (۶۹/۲ درصد) است. از لحاظ رده سنی، بیشترین درصد پاسخ‌دهندگان بین سنین ۴۰-۴۹ (۶۹/۲) درصد هستند. همچنین بیشترین تعداد پاسخ‌دهندگان (۶۴/۱ درصد) دارای مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد هستند. از بین سوابق پژوهشی، بیشترین درصد مربوط به نگارش مقاله (۴۱/۵ درصد) است. همچنین ۲۸/۲ درصد از پاسخ‌دهندگان سابقه تدریس در کتابخانه را داشتند که شامل موضوعات: آموزش مراجعان کتابخانه (۶۰ درصد)، کارگاه آشنایی با فنون قصه‌گویی و کتاب‌درمانی (۱۳/۳ درصد)، آشنایی با کتب عطف زرد (۶۶/۶ درصد)، آشنایی با منابع مرجع (۶۶/۶ درصد)، خوشنویسی خط تحریری (۱۳/۳۳ درصد) بوده است. بیشترین تجربه کتابداران در تدریس، آموزش مراجعان کتابخانه بوده است و در بین دوره‌های آموزشی گذرانده‌شده بیشترین درصد (۶۹/۲۳ درصد) مربوط به دوره‌های عمومی است و ۴۶/۲ درصد نیز دوره‌های آموزشی تخصصی و مرتبط با کتابداری را گذرانده‌اند. از نظر سوابق کاری ۸۷/۲ درصد از پاسخ‌دهندگان سابقه کاری در سازمان‌های دیگر یا سایر بخش‌های «آستان قدس رضوی» نداشتند.

پوسش فرعی نخست: تا چه حد کتابداران کتابخانه مرکزی «آستان قدس رضوی» از دانش و مهارت‌های عمومی (کامپیوتر، اینترنت، حسابداری، زبان و توانایی‌های اداری) برخوردار هستند؟

جدول ۱، برخی آماره‌های توصیفی مربوط به میزان برخورداری کتابداران از دانش و مهارت‌های عمومی را به تفکیک گویه‌ها نشان می‌دهد.

جدول ۱. میزان برخورداری پاسخ‌دهندگان از دانش و مهارت‌های عمومی به تفکیک گویه‌ها

مهارت کلی	گویه	میانگین	انحراف معیار
کامپیوتر	سیستم عامل ویندوز	۳/۹	۰/۵۹
	سایر (Linux و غیره)	۱/۵۱	۱/۳۳
	نرم‌افزارهای طراحی گرافیک مانند: Photoshop و InDesign و غیره	۱/۷۷	۱/۰۱
	نرم‌افزارهای تحلیل آماری مانند SPSS	۱/۱۸	۱/۵۸
	نرم‌افزارهای Word	۴/۲۱	۰/۸
	مجموعه Excel	۳/۰۳	۰/۹۳
	آفیس Access	۲/۷۴	۱/۳۳
	Power Point	۳/۲۸	۱/۳۳
	Publisher	۰/۸۷	۱/۳
	One Note	۰/۶۴	۱/۰۶
	نرم‌افزارهای برنامه‌نویسی: Java turbo و C++ و غیره	۰/۵۱	۱/۰۴
	نرم‌افزارهای طراحی وب: Joomla و php و غیره	۰/۹۷	۱/۴۷
	مهارت استفاده از شبکه‌های اجتماعی	۳/۱۳	۱/۳۶
	نرم‌افزارهای تخصصی میکس و مونتاز فیلم و عکس: EDIUS و Camtasia و غیره	۱/۴۹	۱/۱۴
نصب ویندوز، نصب درایوها و نرم‌افزارها	۲/۹۵	۱/۴۶	
رایت CD و DVD	۳/۳۳	۱/۲۲	
نصب و استفاده از انواع آنتی‌ویروس‌ها و به‌روزرسانی آن‌ها	۳/۲۱	۱/۳۴	
توانایی استفاده از خدمات الکترونیک عمومی (شهروند الکترونیک)	۳/۳۸	۱/۶	
حسابداری	مقدماتی	۰/۵۹	۱/۲
	تکمیلی	۰/۵۱	۱/۰۲

مهارت کلی	گویه	میانگین	انحراف معیار	
زبان	انگلیسی	۲/۳۸	۱/۲۹	
		مکالمه		
		مکاتبه	۱/۸۷	۱/۳۳
		ترجمه و درک مطلب	۲/۳۶	۱/۳۲
	فرانسوی	مکالمه	۰/۲۶	۰/۷۸
		مکاتبه	۰/۲۳	۰/۸۴
		ترجمه و درک مطلب	۰/۲۶	۰/۸۵
		مکالمه	۱/۹۲	۱/۳۴
		مکاتبه	۱/۲۳	۱/۴۷
		ترجمه و درک مطلب	۱/۳۱	۱/۴۱
اردو	مکالمه	۰/۲۶	۰/۹۶	
	مکاتبه	۰/۱۵	۰/۵۸	
	ترجمه و درک مطلب	۰/۲۸	۰/۸۸	
	توانایی اداری		به کار انداختن و کار با انواع ماشین‌های اداری (فتوکپی، پرینتر، اسکنر)	۲/۸۷
اتوماسیون اداری			۳/۹۷	۱/۱۸
تنظیم آیین‌نامه‌ها			۲/۹۷	۱/۲۶
ترسیم چارت سازمانی			۱/۹۲	۱/۵۴
انجام تجزیه و تحلیل‌های مالی			۰/۸۷	۱/۳
کارآفرینی			۱/۲۸	۱/۶۵
آشنایی با قوانین و مقررات کتابخانه آستان قدس رضوی			۳/۸۷	۰/۹۷
تندنویسی			۲/۲۶	۱/۶۹
توانایی ویرایش متن (ویراستاری) و آشنایی با آیین نگارش			۲/۷۹	۱/۳۸

با توجه به جدول ۱، یافته‌ها نشان می‌دهد که کتابداران در توانایی‌های اداری بیشتر از موارد دیگر دانش و مهارت داشتند و از بین آیت‌های توانایی‌های اداری، «اتوماسیون اداری» با ۳/۹۷ درصد دارای بیشترین میانگین و «انجام تجزیه و تحلیل‌های مالی» با ۰/۸۷

دارای کمترین میانگین است؛ و در حسابداری تکمیلی (۰/۵۱) کمترین میزان دانش و مهارت را دارا بودند.

جدول ۲. میزان برخورداری پاسخ‌دهندگان از دانش و مهارت‌های عمومی به صورت کلی

ردیف	دانش، تخصص و مهارت‌های عمومی	میانگین	انحراف معیار
۱	کامپیوتر	۲/۳۳	۰/۶۲
۲	حسابداری	۰/۵۵	۱/۰۵
۳	زبان	۱/۰۳	۰/۵۵
۴	توانایی‌های اداری	۲/۵۳	۰/۹۵
۵	کل	۱/۶۱	۰/۶۴

با توجه به جدول ۲، میزان دانش و مهارت‌های عمومی پاسخ‌دهندگان کمتر از حد مطلوب (عدد ۳) است، و در بین مهارت‌های ذکر شده، توانایی‌های اداری بالاتر از سایر موارد است.

پرسش فرعی دوم: تا چه حد کتابداران کتابخانه مرکزی «آستان قدس رضوی» از دانش و مهارت‌های تخصصی برخوردار هستند؟

برای پاسخ به این پرسش، ۷۷ گویه مرتبط با بخش یا واحدهای مختلف کتابخانه شامل تالارهای مطالعه، گردش کتاب، سمعی و بصری، کتابخانه دیجیتال، واحد عضویت، مخطوطات، مجموعه‌سازی و فهرست‌نویسی شناسایی و در اختیار پاسخ‌دهندگان قرار گرفت.

جداول شماره ۳ تا ۱۰ برخی آماره‌های توصیفی مربوطه را نشان می‌دهد که بر اساس بخش یا واحد به صورت مجزا ارائه شده‌اند.

جدول ۳. میزان برخورداری پاسخ‌دهندگان از دانش و مهارت‌های تخصصی مورد نیاز در بخش تالارهای مطالعه

ردیف	گویه	میانگین	انحراف معیار
۱	تسلط و توانایی با روش‌های جست‌وجو و آموزش آن به مراجعان	۴/۵۶	۰/۵۵
۲	تسلط کامل بر سامانه «سافام» ^۱	۳/۶۲	۱/۲

1. SAFAM

ردیف	گویه	میانگین	انحراف معیار
۳	توانایی شناسایی صحافی، مغایرتی، اصلاحی	۴/۳۸	۰/۷۸
۴	تسلط بر منابع مرجع لاتین و فارسی (اعم از چاپی، غیر چاپی و پیوسته)	۳/۷۹	۰/۹۷
۵	توانایی پاسخگویی به سؤالات کاربران و ارائه خدمات مشاوره مطالعاتی و پژوهشی	۴/۱۳	۰/۹۲
۶	توانایی در تولید محتوای مناسب جهت اطلاع‌رسانی در سایت‌ها و شبکه‌های اجتماعی	۳/۱۸	۱/۲۵
۷	نیازسنجی، بازار نشر، انتخاب منابع، وجین و ... در راستای مجموعه‌سازی مناسب	۳/۵۹	۰/۹۳
۸	کل	۳/۸۹	۰/۵۹

با توجه به جدول ۳، کتابداران شاغل در بخش تالارهای مطالعه، از نظر دانش و مهارت تخصصی مورد نیاز در بخش تالارهای مطالعه بالاتر از حد متوسط (۳) هستند.

جدول ۴. میزان برخورداری پاسخ‌دهندگان از دانش و مهارت‌های تخصصی مورد نیاز در بخش گردش کتاب

ردیف	گویه	میانگین	انحراف معیار
۱	شناخت کلی نسبت به منابع کتابخانه و محتوای موضوع آن‌ها	۴/۲۸	۰/۷۵
۲	آشنایی با امور فنی اعم از صحافی جزئی، بارکد و ...	۳/۹۷	۱/۰۳
۳	توانایی در نیازسنجی، بازار نشر، انتخاب منابع، وجین و ... در راستای مجموعه‌سازی مناسب	۳/۹۲	۱/۰۸
۴	توانایی در راهنمایی و ارائه مشاوره‌های مطالعاتی و ارائه آموزش‌های کوتاه‌مدت به مراجعان	۳/۹۷	۰/۷
۵	انجام امور امانت منابع کتابخانه و بازگشت و تمدید آن‌ها	۴/۶۴	۰/۵۳
۶	تسلط بر نظام رده‌بندی کتابخانه‌ای جهت ارائه خدمات	۴/۳۸	۰/۸۴
۷	انجام رف‌خوانی	۴/۲۳	۱/۰۳
۸	کل	۴/۲	۰/۵۷

با توجه به جدول ۴، دانش و مهارت تخصصی کتابداران شاغل در بخش گردش کتاب، بالاتر از حد متوسط (۳) است.

جدول ۵. میزان برخورداری پاسخ‌دهندگان از دانش و مهارت‌های تخصصی مورد نیاز

در بخش سمعی و بصری

ردیف	گویه	میانگین	انحراف معیار
۱	آشنایی با نصب نرم‌افزارها	۳/۵۱	۱/۱۶
۲	آشنایی با مشکلات نصب	۲/۸۵	۱/۰۴
۳	آشنایی با قانون حق مؤلف	۳/۶۲	۰/۸۷
۴	توانایی جست‌وجو و تسلط به روش‌های جست‌وجو	۴/۱۸	۱/۰۴
۵	توانایی شناسایی منابع مغایرتی	۴	۰/۹۱
۶	تسلط بر منابع مرجع لاتین و فارسی	۳/۲۳	۰/۹۵
۷	توانایی مصاحبه مرجع تخصصی	۳/۲۳	۱/۲۴
۸	توانایی ارائه آموزش‌های کوتاه‌مدت به مراجعان	۳/۷۷	۱/۰۱
۹	انجام امور امانت منابع کتابخانه و بازگشت و تمدید آن	۴/۵۸	۰/۶۸
۱۰	آشنایی با نظام رده‌بندی کتابخانه	۴/۴۹	۰/۸۲
۱۱	انجام رف خوانی	۴/۱۸	۱/۲۱
۱۲	شناخت کلی نسبت به منابع کتابخانه و محتوای موضوع آن‌ها	۳/۹۲	۱/۲۱
۱۳	کل	۳/۷۹	۰/۶۸

با توجه به جدول ۵، کتابداران شاغل در بخش سمعی و بصری از دانش و مهارت‌های تخصصی بالاتر از حد متوسط (۳) برخوردارند.

جدول ۶. میزان برخورداری پاسخ‌دهندگان از دانش و مهارت‌های تخصصی مورد نیاز

در بخش کتابخانه دیجیتال

ردیف	گویه	میانگین	انحراف معیار
۱	تسلط بر نرم‌افزارهای پارس‌آذرخش و سیمرغ	۴/۲۱	۱/۱۲
۲	آشنایی با تفاهم‌نامه‌ها و قراردادهای برون‌سازمانی	۲/۹۵	۰/۹۴
۳	تسلط بر گان‌چارت، ویراستاری تخصصی	۲/۴۹	۱/۳۱
۴	مصاحبه مرجع حضوری و غیرحضوری (پرسش از کتابدار)	۳/۱	۱/۰۴
۵	شناخت کلی نسبت به منابع کتابخانه و محتوای موضوعی آن	۳/۲۶	۰/۹۹

ردیف	گویه	میانگین	انحراف معیار
۶	تسلط بر زبان انگلیسی و عربی	۲/۶۴	۰/۹۵
۷	آشنایی به زبان فرانسه و اردو	۰/۵۴	۱/۱۲
۸	توانایی اشاعه‌گزینش اطلاعات (Alert)	۲/۳۸	۱/۲۹
۹	آشنایی با استانداردها (دوبلین کور و ...)	۱/۶۲	۱/۴
۱۰	آشنایی با فهرست‌نویسی کتاب و ...	۳/۳۳	۱/۳
۱۱	توانایی اسکن و بارگذاری کتاب روی سایت	۲/۸۵	۱/۳۲
۱۲	آشنایی با فراهم‌آوری منابع کتابخانه	۳/۲۳	۱/۴۲
۱۳	آشنایی با پایگاه‌های اطلاعاتی	۳/۵۱	۱/۲۱
۱۴	آشنایی با رده‌بندی‌های موضوعی علوم و اصطلاحنامه‌ها	۳/۳۹	۱/۵۱
۱۵	آشنایی با نسخ خطی	۲/۰۵	۱/۲۱
۱۶	ارزیابی فنی منابع دیجیتال	۱/۰۳	۱/۳
۱۷	آشنایی با حوزه نشریات دیجیتال	۲/۲۸	۱/۲۷
۱۸	آشنایی با اشتراک سازمانی	۲/۴۱	۱/۲۹
۱۹	آشنایی با مشکلات سایت	۲/۲۱	۱/۰۱
۲۰	توانایی پژوهش و مقاله‌نویسی	۳/۲۳	۰/۹
۲۱	کل	۲/۶۳	۰/۸۵

با توجه به جدول ۶، کتابداران از نظر دانش و مهارت‌های تخصصی مورد نیاز در بخش کتابخانه دیجیتال کتابخانه مرکزی «آستان قدس رضوی» کمتر از حد متوسط (۳) قرار دارند.

جدول ۷. میزان برخورداری پاسخ‌دهندگان از دانش و مهارت‌های تخصصی مورد نیاز در بخش عضویت

ردیف	گویه	میانگین	انحراف معیار
۱	تسلط کامل بر نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای	۳/۷۴	۱/۱۴
۲	تسلط کامل بر مهارت‌های ICDL	۳/۶۲	۱/۰۱
۳	روابط عمومی مناسب	۳/۹۲	۰/۹
۴	تسلط بر قوانین و بخش‌های مختلف سازمان جهت راهنمایی کاربران	۳/۸۲	۰/۹۹
۵	کل	۳/۷۷	۰/۹۱

با توجه به جدول ۷، کتابداران از نظر دانش و مهارت‌های تخصصی مورد نیاز در بخش عضویت کتابخانه مرکزی «آستان قدس رضوی»، بالاتر از حد متوسط (۳) قرار دارند.

جدول ۸. میزان برخورداری پاسخ‌دهندگان از دانش و مهارت‌های تخصصی مورد نیاز در بخش مخطوطات

ردیف	گویه	میانگین	انحراف معیار
۱	توانایی فهرست‌نویسی نسخ خطی (شناسنامه کتاب)	۲	۱/۱۲
۲	آشنایی با رده‌بندی دیویی (چاپ سنگی)	۲/۷۲	۱/۵۸
۳	توانایی استفاده تخصصی از اینترنت و نرم‌افزارها و پایگاه‌های اطلاعاتی تخصصی نسخ خطی	۲/۲۸	۱/۹۴
۴	مهارت نسخه‌شناسی و ارزیابی نسخ خطی: فهرست‌نویسی (غیر مرجع)	۱/۱۳	۱/۴۷
۵	مهارت ارزش‌گذاری، خرید و جذب نسخ خطی	۱/۰۵	۱/۴۳
۶	مهارت شناخت مکاتب هنری برای نسخه‌های نفیس	۱/۱۱	۱/۴۸
۷	مهارت کتاب‌شناسی (توصیفی / تحلیلی / محتوایی)	۲/۳۶	۱/۷۵
۸	اسکن و تهیه فایل‌های دیجیتال (دیجیتال‌سازی)	۱/۵۹	۱/۵۱
۹	مهارت ثبت نسخ خطی در دفاتر احوال مربوطه (حیطه ابواب جمع‌داری)	۰/۹	۱/۴۱
۱۰	مهارت آسیب‌شناسی نسخ خطی برای ارسال به بخش مرمت	۱/۳۶	۱/۲۸
۱۱	اصول ایمنی در کتابخانه و محافظت و نگهداری نسخ خطی در کتابخانه و مخزن	۱/۳۳	۱/۷۲
۱۲	توانایی آماده‌سازی و چاپ فهرستگان‌های خطی نسخ خطی	۱/۷۹	۱/۲۳
۱۳	مخزن‌داری نسخ خطی (چیدمان نسخ بر اساس شماره ثبت که در عطف ذکر می‌شود)	۲/۳۹	۱/۴۹
۱۴	کل	۱/۶۸	۱/۰۸

با توجه به جدول ۸، دانش و مهارت تخصصی مورد نیاز کتابداران برای فعالیت در بخش مخطوطات، کمتر از حد متوسط (۳) است.

جدول ۹. میزان برخورداری پاسخ‌دهندگان از دانش و مهارت‌های تخصصی مورد نیاز در بخش مجموعه‌سازی

ردیف	گویه	میانگین	انحراف معیار
۱	آشنایی با بازار نشر، کارگزاران	۲/۶۲	۱/۳۸
۲	آشنایی با شیوه‌های خرید منابع کتاب و مواد دیداری شنیداری	۲/۷۴	۱/۳۹
۳	شناخت جامعه استفاده‌کنندگان و مخاطبین	۳/۵۱	۱/۱۲
۴	تسلط کامل به نرم‌افزار ساپام (سامانه سفارش و فراهم‌آوری)	۳/۳۳	۱/۲۶
۵	تسلط کامل به فرایند وجین و ارزشیابی مجموعه	۳/۳۶	۱/۲۶
۶	تسلط کامل بر ابزارهای انتخاب منابع اطلاعاتی	۳/۰۸	۱/۶۶
۷	نیازسنجی (سامانه درخواست کتاب اعضا)	۳/۳۳	۱/۱۹
۸	مراحل سفارش یک منبع اطلاعاتی	۳/۱	۱/۲۳
۹	آشنایی با نحوه جست‌وجوی منابع در نرم‌افزارها و اینترنت	۳/۹	۱/۱۱
۱۰	کل	۳/۲۵	۱/۰۵

با توجه به جدول ۹، دانش و مهارت تخصصی مورد نیاز کتابداران برای فعالیت در بخش مجموعه‌سازی بالاتر از حد متوسط (۳) است.

جدول ۱۰. میزان برخورداری پاسخ‌دهندگان از دانش و مهارت‌های تخصصی مورد نیاز در بخش فهرست‌نویسی

ردیف	گویه	میانگین	انحراف معیار
۱	توانایی فهرست‌نویسی کتاب‌ها و منابع دیداری و شنیداری	۲/۹۷	۱/۳۴
۲	آشنایی با نحوه جست‌وجو منابع در نرم‌افزارها	۴/۲۶	۱/۰۹
۳	تسلط کافی در استفاده از نرم‌افزار نوسا (سیمرغ) و ملی و کنگره	۳/۹۷	۰/۹۵
۴	توانایی کافی در فهرست‌نویسی توصیفی و تحلیلی و رده‌بندی (با تأکید بر دیویی)	۳/۲۹	۱/۳۹
۵	توانایی کافی در استفاده از ابزارهای سازماندهی اطلاعات	۳/۲۴	۱/۴
۶	آشنایی با فهرست‌های پیوست سایر کتابخانه‌ها	۲/۸۲	۱/۲۴
۷	توانایی تهیه و تولید و الصاق لیبل و بارکد به منابع چاپی و دیداری	۳/۵۴	۱/۱۸
۸	توانایی سیاه‌نویسی منابع به تفکیک کتابخانه	۳/۲۶	۱/۴۲
۹	کل	۳/۷۷	۰/۹۱

با توجه به جدول ۱۰، دانش و مهارت تخصصی مورد نیاز کتابداران برای فعالیت در بخش فهرست‌نویسی بالاتر از حد متوسط (۳) است. برای پاسخ به پرسش دوم پژوهش ابتدا متغیرهای فرعی مورد بررسی قرار گرفتند. جدول ۱۱، بیانگر برخی آماره‌های توصیفی برخورداری کتابداران کتابخانه مورد بررسی از دانش و مهارت‌های تخصصی مربوط به رشته است.

جدول ۱۱. میزان برخورداری پاسخ‌دهندگان از دانش و مهارت‌های تخصصی مورد نیاز در بخش‌های مختلف کتابخانه

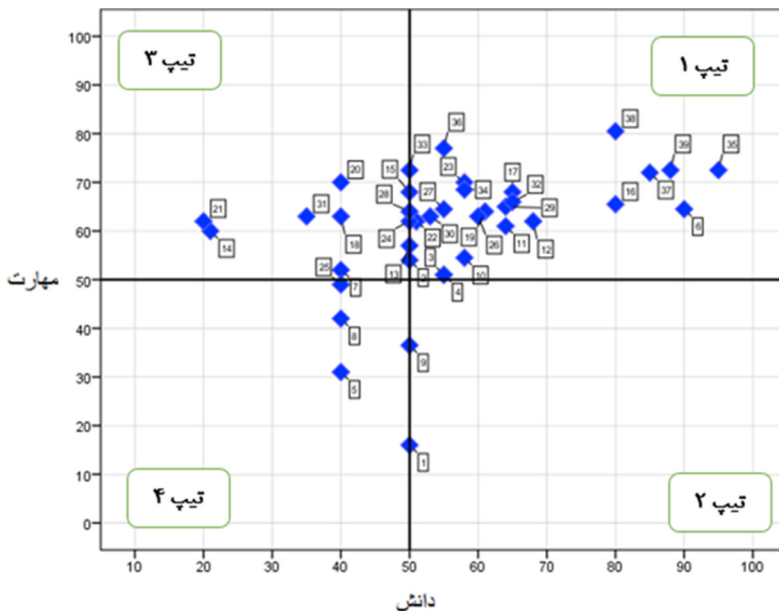
ردیف	بخش یا واحد	میانگین	انحراف معیار
۱	تالارهای مطالعه	۳/۸۹	۰/۵۹
۲	گردش کتاب	۴/۲	۰/۵۷
۳	سمعی و بصری	۳/۷۹	۰/۶۸
۴	کتابخانه دیجیتال	۲/۶۳	۰/۸۵
۵	واحد عضویت	۳/۷۷	۰/۹۱
۶	مخطوطات	۱/۶۸	۱/۰۸
۷	مجموعه‌سازی	۳/۲۵	۱/۰۵
۸	فهرست‌نویسی	۳/۴۲	۱/۰۴
۹	کل	۳/۳۳	۰/۶۷

با توجه به جدول ۱۱، دانش، مهارت و تخصص کتابداران کتابخانه مرکزی «آستان قدس رضوی» بالاتر از حد متوسط (۳) است. اطلاعات جداول ۳ تا ۱۱، نشان می‌دهد که کتابداران «آستان قدس رضوی» از نظر مهارت تخصصی، در همه بخش‌ها به جز مخطوطات در حد متوسط یا بیشتر از آن قرار دارند. همچنین از این جدول‌ها می‌توان دریافت که بیشترین دانش آنان در بخش گردش کتاب و تالارهای مطالعه است.

پرسش اصلی پژوهش: ترسیم نقشه دانش و مهارت کتابداران کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی به چه صورت است؟

پس از پاسخ به پرسش‌های فرعی پژوهش اکنون به پرسش اصلی پژوهش، ترسیم نقشه دانش و مهارت کتابداران کتابخانه مرکزی «آستان قدس رضوی» پاسخ داده می‌شود. برای پاسخ به این پرسش امتیاز مهارت و دانش هر پاسخگو طبق پیوست شماره ۱، (شیوه

امتیازدهی به گویه‌های دانش)، محاسبه شد و در شکل ۱، ارائه شده است.

شکل ۱. نقشه دانش و مهارت کتابداران بر اساس مدل ایده آل تیپ

شکل ۱، موقعیت هر یک از ۳۹ پاسخ‌دهنده را نشان می‌دهد که در یکی از چهار تیپ قرار گرفته‌اند و بیشتر پاسخ‌دهندگان (۲۱ نفر) در تیپ ۱ قرار دارند که به معنای دانش و مهارت بالای آن‌هاست. تیپ ۲ نشان‌دهنده افرادی است که دارای مهارت کم و دانش بالا هستند. در تیپ ۲ کسی قرار نمی‌گیرد. تیپ ۳ شامل افرادی (۱۲ نفر) است که مهارت بالا و دانش کمتری دارند و تیپ ۴ نیز بیانگر افرادی است که مهارت و دانش کمی دارند. همان‌طور که در شکل نشان داده شده، ۵ نفر از پاسخ‌دهندگان در تیپ ۴ قرار گرفتند (کدهای ۱، ۵، ۷، ۸ و ۹).

۵. نتیجه‌گیری

از نظر مهارت‌های عمومی، دانش، تخصص و مهارت عمومی کتابداران کمتر از حد متوسط است و نیاز است که این خلأ دانشی با راهکارهای مناسبی مرتفع شود. البته ناگفته نماند که از مهارت‌های عمومی، کتابداران قابلیت انتقال دانش توانایی‌های اداری را دارند. این نتایج با یافته‌های «خودروان» و همکاران (۱۴۰۰) و «شمسی» (۱۳۹۱) همسوست.

بررسی دانش و مهارت‌های تخصصی کتابداران نشان می‌دهد که دانش و مهارت‌های تخصصی مورد نیاز در بخش‌های تالارهای مطالعه با میانگین ۳/۸۹، گردش کتاب با میانگین ۴/۲، سمعی و بصری با میانگین ۳/۷۹، عضویت با میانگین ۳/۷۷، مجموعه‌سازی با میانگین ۳/۲۵ و فهرست‌نویسی با میانگین ۳/۴۲ در سطح مطلوبی قرار دارند و قابلیت ایجاد تیم‌های تخصصی و گروه‌های خبره سازمانی را دارند. انتظار می‌رود که مدیران سازمانی تمهیدات لازم برای انتقال و به‌کارگیری این دانش در بخش‌های دیگر سازمان و نیز انتقال آن به بیرون از سازمان بیندیشند. کتابداران در زمینه دانش و مهارت‌های تخصصی مورد نیاز در بخش‌های کتابخانه دیجیتال با میانگین ۱/۶۸ و مخطوطات با میانگین ۲/۶۳ دارای خلأ دانشی هستند، که انتظار می‌رود کتابداران و همچنین مدیران آن برای پر کردن این خلأ دانشی از راهکارهای مختلف انتقال دانش از بیرون سازمان استفاده کنند. در مواردی که در این گویه‌ها به‌صورت کلی خلأ دانشی وجود دارد، می‌توان از نیروهای دانشی درون سازمان نیز استفاده کرد.

همچنین، داده‌ها نشان می‌دهد که بیشترین میانگین آشنایی با دانش و مهارت‌های تخصصی کتابداری مربوط به آشنایی با دانش و مهارت‌های تخصصی بخش گردش کتاب با میانگین ۴/۲ و کمترین میانگین مربوط به آشنایی با دانش و مهارت‌های تخصصی بخش مخطوطات با میانگین ۱/۶۸ است. از این داده‌ها استنباط می‌شود که تعداد کمی از کتابداران کتابخانه مرکزی، دانش و مهارت تخصصی لازم برای فعالیت در بخش مخطوطات را دارند و انتظار می‌رود که مدیران با استفاده از راهکارهای کسب و به‌کارگیری دانش از جمله دوره‌های آموزشی و غیره، سبب ارتقای این دانش و مهارت تخصصی در کتابداران شوند. نقشه دانش و مهارت کتابداران نیز نشان می‌دهد که بیشتر پاسخ‌دهندگان (۲۱ نفر) در تیپ ۱ قرار دارند. و این به‌معنای دانش و مهارت بالای آن‌هاست. در مقابل، هیچ‌یک از پاسخ‌دهندگان در تیپ ۲ که نشان‌دهنده مهارت کم و دانش بالاست، قرار نگرفته بودند. از این امر می‌توان استنباط کرد که چون جامعه مورد پژوهش، کتابداران رسمی و پیمانی با سابقه کتابخانه مرکزی هستند، دارای تجربه کاری با ارزشی هستند. به‌همین دلیل، هیچ‌کدام در تیپ ۲ قرار نمی‌گیرند. همچنین ترسیم نقشه دانش نشان داد که ۱۲ نفر در تیپ ۳ قرار دارند که نشان‌دهنده مهارت بالا و دانش کم است. انتظار می‌رود کتابدارانی که در این تیپ قرار می‌گیرند، نسبت به ارتقای سطح دانش مورد نیاز برای ادامه ارائه

خدمت در سمت پیشین خود و جلوگیری از حذف رقابتی^۱، اقدام نمایند. این ادعا را «جمالی» (۱۴۰۰) نیز در پژوهش خود تأیید می‌کند. همچنین از مدیران انتظار می‌رود که بسترهای لازم را برای ارتقای سطح دانش مورد نیاز کتابداران بخش‌های مختلف ایجاد کنند. در تیپ ۴ نیز که بیانگر مهارت و دانش کم است، ۵ نفر قرار گرفتند. با وجود اینکه تعداد کمی از کتابداران در این تیپ قرار می‌گیرند، اما به نظر پژوهشگر، همین تعداد کم هم برای کتابخانه مرکزی «آستان قدس رضوی» قابل توجه نیست و کتابدارانی که در این تیپ قرار دارند باید تمام تلاش خود را برای ارتقای سطح دانش و مهارت عمومی و تخصصی خود به کار بندند و این کتابداران را تمامی مسئولان با استفاده از روش‌های مختلف حمایت نمایند. بر این اساس، موارد زیر پیشنهاد می‌شود:

۱. طبق یافته‌های به‌دست آمده از میزان مهارت‌های عمومی کتابداران که نشان‌دهنده خلأ دانشی کتابداران در مهارت‌های کامپیوتر، زبان و حسابداری است، پیشنهاد می‌شود کتابداران و همچنین مدیران آن‌ها برای رفع خلأ دانشی موجود در این زمینه از راهکارهای مختلف ارتقای دانش همچون برگزاری کارگاه و دوره‌های آموزشی، و تشکیل گروه‌های کاری، تیم‌های مطالعه، تیم‌های پژوهشی، برگزاری نشست‌های تخصصی، ایجاد محیط کاری مولد، ایجاد اتاق فکر و حل مسئله، ایجاد امکانات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری برای افزایش سطح دسترسی به دانش، آموزش سواد اطلاعاتی، ایجاد دسترسی به دانش ضمنی همکاران، تشکیل اردوهای تحقیقاتی، تیم‌های کاری، تیم‌های خبره، گروه‌های تحقیقاتی استفاده کنند و از توانایی شرکت‌های دانش‌بنیان مربوط در این زمینه‌ها بهره‌مند شوند. همچنین با توجه به پژوهش Shahzad et al. (2022) می‌توان از ابزارهایی چون رسانه‌های اجتماعی، پذیرش فناوری‌های نوظهور و هوش مصنوعی نیز استفاده کرد.

۲. با توجه به یافته‌های به‌دست آمده از دانش و مهارت‌های تخصصی کتابداران مرتبط با بخش‌های مختلف کتابخانه که نشان‌دهنده میزان دانش و تخصص کم کتابداران برای فعالیت در بخش‌های مخطوطات و کتابخانه دیجیتال بود، پیشنهاد می‌شود برای تمامی کتابداران و به‌خصوص کتابداران شاغل در بخش مخطوطات و کتابخانه دیجیتال، افزون‌بر استفاده از راهکارهای ارتقای دانش پیشنهادشده در پیشنهاد شماره ۱،

۱. کتابدار از دانش و مهارت خود به نحو احسن برای ارتقاء و پایداری سازمان و حفظ امنیت شغلی خود، بهره می‌گیرد. در اینجا به معنای متضاد امنیت شغلی به کار گرفته شده است.

می‌توان از راهکارهایی مانند انتقال دانش ضمنی همکاران باتجربه در دو بخش مذکور (مخطوطات و کتابخانه دیجیتال) و چرخش سازمانی (تغییر فعالیت) و تجربه گردانی نیز استفاده کرد.

۶. پیشنهادات پژوهشی

- ◇ بررسی روش‌های انتقال دانش ضمنی درون‌سازمانی و برون‌سازمانی؛
- ◇ ترسیم نقشه دانش شخصی تخصصی کتابداران کتابخانه‌های عمومی و تخصصی منتخب؛
- ◇ بررسی میزان استفاده مدیران از نقشه‌های دانش در کتابخانه یا سازمان منتخب (که پیش‌تر نقشه دانش برای افراد شاغل در آن ترسیم شده است)؛
- ◇ بررسی میزان کارایی و اثرگذاری نقشه‌های دانش در صرفه‌جویی بودجه سازمانی کتابخانه‌ها یا سازمان‌های منتخب (که در آن‌ها نقشه دانش ترسیم شده است)؛
- ◇ بررسی میزان کارایی و اثرگذاری نقشه‌های دانش در میزان انتقال دانش در بین کتابداران (کتابخانه یا سازمانی که در آن‌ها نقشه دانش ترسیم شده است).

فهرست منابع

- ابوالقاسم مسلمان، طاهره، علیرضا آبیانی، محمد اعظم‌پور افشار، و الهام هوشمند. ۱۴۰۲. ترسیم نقشه موضوعی کووید ۱۹ در ایران: مورد مطالعه شبکه اجتماعی اینستاگرام. *فصلنامه بازیابی دانش و نظام‌های معنایی* ۱۰ (۳۴): ۲۱-۴۰. Doi: 10.22054/jks.2021.63819.1472
- افرازه، عباس. ۱۳۸۴. *مدیریت دانش: مفاهیم، مدل‌ها، اندازه‌گیری و پیاده‌سازی*. تهران: عباس افرازه.
- جمالی، زهرا. ۱۴۰۰. *شناسایی مؤلفه‌ها و مهارت‌های مدیریت دانش شخصی کتابداران. علوم و فنون مدیریت اطلاعات* ۷ (۳): ۲۴۳-۲۷۶. Doi: 10.22091/stim.2021.6301.1492
- چشمه‌سهرابی، مظفر. ۱۳۸۷. وب مرئی و نامرئی: تجزیه و تحلیل استفاده از محیط وب بر اساس مدل ایده‌آل تیپ ماکس وبر. *پیام کتابخانه*، ۱۴ (۴): ۲۵-۴۰.
- ____، و سمیه شمسی‌شاه‌ولدعلیانی. ۱۳۹۳. ترسیم نقشه دانش کتابداران دانشگاه اصفهان. *کتابداری و اطلاع‌رسانی* ۶۵: ۶۴-۴۵.
- خودروان، حسن، علی بیرانوند، آرمین رجب‌زاده، و مهرنوش دارابی. ۱۴۰۰. بررسی رابطه بین مدیریت دانش شخصی کتابداران با بهره‌وری نیروی انسانی (مورد مطالعه: کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان). *فصلنامه بازیابی دانش و نظام‌های معنایی* ۱۴۸۴: 65367. Doi: 10.22054/jks.2022.65367.1484

دلپسند، کامل. ۱۳۹۱. نظریه پرداز سوم (ماکس وبر). دانلود شده در تاریخ ۱۴۰۲/۰۲/۰۷ از

<http://kameldelepasand.blogfa.com>

دیلمقانی، میترا. ۱۳۸۸. ترسیم نقشه دانش؛ گامی جهت استفاده بهینه از منابع دانشی سازمان. *اطلاعات‌شناسی* ۷ (۲۵): ۳۹-۵۷.

زارع، زهرا؛ فتحی، سروش (۱۳۹۳). تیپ ایده‌آل و کاربرد آن در تحقیقات اجتماعی. بازیابی شده در تاریخ

<https://rasekhoon.net/article/show/1021995/> از ۱۴۰۲/۰۶/۲۱

شمسی، سمیه. ۱۳۹۱. ترسیم نقشه دانش کتابداران کتابخانه‌های دانشگاه اصفهان. پایان‌نامه منتشر نشده کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی. گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشگاه اصفهان.

صیامی، زینب، جعفر عباداله عموقین، و مهدی محمدی. ۱۴۰۱. ترسیم نقشه تولیدات علمی در حوزه کاربرد بازاریابی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی. *علوم و فنون مدیریت اطلاعات* ۸ (۱): ۳۳۹-۳۵۸.

Doi: 10.22091/stim.2021.6629.1537

عندلیب، مریم. ۱۳۹۸. ترسیم نقشه دانش و مهارت کتابداران کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی بر اساس

مدل ایده‌آل تیپ. پایان‌نامه منتشر نشده کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه کتابداری

و اطلاع‌رسانی. دانشگاه بین‌المللی امام رضا.

ورناصری، احمدرضا، سید عابدین حسینی آهنگری، علی شعبانی، و راضیه فرشید. ۱۴۰۱. ترسیم نقشه

دانش تولیدات علمی طب سنتی دانشمندان ایرانی در وب‌آوساینس، نشریه *قرآن و طب* ۷ (۲): ۹۱-۱۰۱.

Magiran.com/p2524721

یانگ، رونالد. ۱۳۹۱. *راهنمای ابزارها و فنون مدیریت دانش*. علی حسین کشاورزی (مترجم). تهران: سمت.

References

- Brown, Josh. 2022. *How to create an effective knowledge map* (and the benefits of doing so). {Web log comment}. Retrieved from <https://helpjuice.com/blog/knowledge-map>. (accessed March 21, 2023)
- Edrawmind. 2023. *Everything you need to know about knowledge mapping*. {Web log comment}. Retrieved from <https://www.edrawmind.com/article/everything-about-knowledge-mapping.html> (accessed March 21, 2023)
- Gogoi, Gautam Barooah, & Kr. Pranab Kr. 2021. "Knowledge Mapping, Intellectual Capital and Organizational Intelligence". *Library Philosophy and Practice (e-journal)*. 5910(.). {web log comment}. Retrieved from <https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=10934&context=libphilprac> (accessed March 21, 2023)
- Fang, Jing, Xiong Xiao, Xiuling He, Li Yangyang, Yuan Huanhuan, & Jiao Xiaomin. 2023. Knowledge map construction based on association rule mining extending with interaction frequencies and knowledge tracking for rules cleaning. *Interactive Learning Environments*, DOI: 10.1080/10494820.2023.2200794
- Feng, Xiaojuan. 2023. Community Governance Decision Based on Knowledge Map. *Advances in Multimedia*, vol. 2023, Article ID 1895204, 8 pages, 2023. <https://doi.org/10.1155/2023/1895204>.

- Mutschke, P., A. Scharnhorst, C. Guéret, P. Mayr, P. Hansen, & A. Slavic. 2014. Knowledge Maps and Information Retrieval (KMIR). *ArXiv preprint arXiv: 1405.7857*.
- Ponto J. 2015. Understanding and Evaluating Survey Research. *Journal of the advanced practitioner in oncology* 6 (2): 168–171.
- Shahzad, K., Y. Javed, S. A. Khan, A. Iqbal, I. Hussain, & M. V. Jaweed. 2022. Relationship between IT Self-Efficacy and Personal Knowledge and Information Management for Sustainable Lifelong Learning and Organizational Performance: A Systematic Review from 2000 to 2022. *Sustainability* 15 (1): 5. MDPI AG. <http://dx.doi.org/10.3390/su15010005>
- Yang Xu, Alain Bernard, Nicolas Perry, & Lian Lian. 2013. Managing knowledge management tools: a systematic classification and comparison. The 2011 International Conference on Management and Service Science (MASS), Aug 2011, China. Pp.1-4. fhal-00804267

زهرا جعفرزاده کرمانی

دارای مدرک تحصیلی دکتری در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی است. ایشان هم‌اکنون استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه بین‌المللی امام رضا (ع) است. مدیریت دانش، سواد اطلاعاتی و خدمات اطلاعاتی از جمله علایق پژوهشی وی است.

مریم عندلیب

دارای مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی گرایش مدیریت اطلاعات است. ایشان هم‌اکنون کتابدار بیمارستان فوق تخصصی کودکان اکبر مشهد است. مدیریت دانش، علم‌سنجی و فرهنگ مطالعه و کتابخوانی از جمله علایق پژوهشی وی است.

پژوهش نامه
پردازش و
مدیریت
اطلاعات